

ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ และการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้

วาทีณี ศิริชัย¹ และ ธัญญา สังขพันธานนท์²

¹นิสิตปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

²รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน และศึกษาการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน พบการนำเสนอโดยใช้วิธีการทางวรรณกรรม ได้แก่ การสร้างโครงเรื่องแบบย้อนอดีต แก่นเรื่องสะท้อนความทรงจำ ตัวละครถ่ายทอดความทรงจำ การใช้บทสนทนาสอดคล้องกับยุคสมัย จากและบรรยากาศพื้นที่แห่งความทรงจำ และกลวิธีการแต่งในลักษณะการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน ในเรื่องปทมาศวรรย์มีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 โดยสะท้อนภาพความทรงจำในประวัติศาสตร์ผ่านบทบาทของตัวละครเอกในสถานะนักศึกษาที่อยู่ร่วมเหตุการณ์ปราบปรามนักศึกษาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และได้แสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทย สำหรับในเรื่องสร้อยสะบันงามีการเชื่อมโยงเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยผ่านชีวิตและความทรงจำของตัวละครเอกที่เติบโตขึ้นมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ ความทรงจำ การกลับไปเยือน นวนิยายชุดดวงดอกไม้

History Memories and Return in Doung Dok Mai Novel Series

Watinee Sirichai¹ and Thanya Sangkapantanon²

¹Ph.D. student in Thal Program, Faculty of Humanities, Naresuan University

²Associate Professor, Department of Thai, Faculty of Humanities, Naresuan University

Abstract

This purposes of this article are to analysis of presentation strategies the nostalgia and return and study linking history and nostalgia for memories and return, found presentations using literature methods include creating a historical plot, the theme reflects memories, the characters convey memories, the use of dialogue corresponds to the era, setting and atmospheric areas of memory, and writing strategies in the form of the nostalgia and return in the Patmasawan there is an event linking 6 October 1976. By reflecting the memories of history through the role of the protagonist in the status of students who attended the student suppression event on 6 October 1976, and shows the important historical events of Thai politics. For the story of the Soisabunnga has linked the events of World War 2. Through the lives and memories of the protagonists who grew up during World War 2, and the encounter with changes in Thai society.

Keywords: History, The memories, Return, Doung Dok Mai Novel Series

1. บทนำ

ประวัติศาสตร์ย่อมมีความเชื่อมโยงกับบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และระยะเวลา ในแต่ละช่วงสมัย ดังที่มีการกำหนดยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของไทยได้แก่ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ ในการศึกษาวรรณกรรมก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ มีการกำหนดยุคสมัยทางวรรณกรรมโดยผูกโยงกับยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ดังที่ เสาวนิต จุลวงศ์ (2557, น. 15) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์วรรณคดีไทย ซึ่งกล่าวถึงความเป็นมาในการศึกษาวรรณคดีไทย และได้แสดงให้เห็นความสำคัญเกี่ยวกับการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับวรรณคดีไทย ไว้ว่า แนวคิดสำคัญในการเขียนประวัติวรรณคดีไทยในช่วงแรกมีสองกระแสหลักประกอบกัน คือการอธิบายความเป็นมาของวรรณคดีไทยในกระแสแห่งยุคสมัย และการอธิบายวรรณคดีเป็นรายเรื่อง แนวการเขียนประวัติวรรณคดีไทยจึงมีลักษณะเป็นการเขียนไล่เรียงวรรณคดีไทยตามลำดับยุคสมัยทางประวัติศาสตร์และให้ข้อมูลเชิงประวัติเป็นสำคัญ ดังนั้นประวัติศาสตร์และวรรณคดีจึงมีความเชื่อมโยงกัน ในปัจจุบันแนวคิดดังกล่าวยังคงปรากฏให้เห็นในงานวรรณกรรมต่าง ๆ การเชื่อมโยงโลกปัจจุบันกับโลกอดีตยังคงแสดงให้เห็นผ่านนวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี และงานเขียนอื่น ๆ ซึ่งอาจเรียกว่าการโหยหาอดีต การโหยหาความทรงจำ หรือการกลับไปเยือน ล้วนแล้วแสดงถึงความผูกพันระหว่างบุคคล เหตุการณ์ เวลา และสถานที่ทั้งสิ้น

การโหยหาอดีต เรื่องราวความทรงจำ และการกลับไปเยือน ในทางวรรณกรรมได้มีการบันทึกสิ่งเหล่านี้ไว้ผ่านตัวบทของวรรณกรรม โดยเฉพาะจากบทบาทของตัวละครเอกในการแสดงอารมณ์ถวิลหาอดีตหรือการโหยหาอดีต (nostalgia) ดังที่ รัชญา สังขพันธานนท์ (2547, น. 2-3) กล่าวว่า ในความหมายของนักมานุษยวิทยาชุดหลังสมัยใหม่ คือ วิธีการมองย้อนอดีตที่ขัดโยงระหว่างชีวิตในช่วงขณะปัจจุบันกับประสบการณ์แห่งอดีตที่เคยดับ เป็นรูปแบบของการรับรู้ความจริงอย่างหนึ่งที่เราได้คิดใคร่ครวญหรือทำความเข้าใจอดีตที่ผ่านพ้นไปแล้ว โดยการนำมารุ่นคิดใคร่ครวญใหม่ เราอาจกล่าวได้อีกอย่างว่า นี่คือการจินตนาการถึงโลกที่เราสูญเสียไปแล้วของปัจเจกบุคคลที่เคยมีประสบการณ์ในอดีต สอดคล้องกับแนวคิดของ วุฒิชัย กฤษณะประกรกิจ (2548, น. 69-71) ที่กล่าวว่า สำหรับพวกถวิลหาอดีต โลกรอบตัวคือ สิ่งแปลกปลอม เขาไม่ใช่เป็นสิ่งแปลกปลอมที่หลุดเข้ามาในสังคม แต่ทั้งสังคมนั้นที่ดูแปลกปลอมสำหรับเขา เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งต่าง ๆ ในสังคมยังเกิดความสับสนวุ่นวาย ผู้คนจึงพากันเบื่อกและผิดหวังกับปัจจุบันจึงพากันหันมาใช้การถวิลหาอดีตเป็นช่องทางเพื่อย้อนกลับไปหาความอบอุ่นและมั่นคงในอดีต

จากแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นการโหยหาอดีตซึ่งมีที่มาจากการสูญเสียอดีตและความไม่สมบูรณ์ของชีวิตในปัจจุบัน ผู้คนจึงโหยหาสิ่งในอดีตแม้อดีตนั้นจะเป็นความทรงจำที่ดีหรือไม่ดี

นอกจากนี้การโหยหาอดีตยังได้เชื่อมโยงไปสู่การกลับไปเยือนความทรงจำ กล่าวคือ การได้กลับไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งซึ่งมีความทรงจำต่อผู้คนหรือสถานที่นั้น หรือการเห็นและการสัมผัสวัตถุสิ่งของ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวในอดีต ดังกล่าวนี้นี้เป็นลักษณะของการกลับไปเยือน ความทรงจำซึ่งสัมพันธ์กับการโหยหาอดีต

ทั้งนี้ผู้ศึกษาพบว่า ยังมีนวนิยายสมัยใหม่ที่เป็นที่นิยมในปัจจุบันมีการสร้างโครงเรื่องโดยใช้แนวคิดการโหยหาอดีต เรื่องราวเกี่ยวกับความทรงจำในอดีต และการกลับไปเยือนยังอดีตของตนได้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น นวนิยายชุดดวงดอกไม้ที่ประกอบด้วยนวนิยายจำนวนสามเรื่อง และประพันธ์โดยนักเขียนสามคน เป็นเรื่องราวของตัวละครเอกหญิงสามยุคสามสมัยในครอบครัวเดียวกันซึ่งพบว่า การวางโครงเรื่องในนวนิยายชุดดังกล่าวมีการย้อนอดีตแห่งความทรงจำ และการกลับไปเยือนความทรงจำเหล่านั้นโดยผนวกกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของไทยได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงจะได้นำนวนิยายชุดดวงดอกไม้วิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดการโหยหาอดีต ความทรงจำ และการกลับไปเยือน เพื่อให้เห็นถึงกลวิธีการนำเสนอทางวรรณกรรมและการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ในนวนิยายชุดดวงดอกไม้ ดังจะปรากฏในบทวิเคราะห์ต่อไป

2. สังเขปเรื่องของนวนิยายชุดดวงดอกไม้

นวนิยายชุดดวงดอกไม้ประกอบด้วยนวนิยายสามเรื่องจากนักเขียนสามคน เป็นเรื่องราวร่วมสมัยของผู้หญิงสามรุ่น คือ ธาตุสุมาในรุ่นปัจจุบัน และเล่าย้อนไปถึงรุ่นแม่ คือ ปัทมาสวรรค์ และรุ่นยายคือสร้อยสะบันงา ที่นำเสนอเหตุการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาผนวกกับสถานการณ์ทางสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดย ณาธา (2555) ผู้เป็นนักเขียนกล่าวว่า ด้วยปี พ.ศ. 2555 เป็นวาระดิถีอันเป็นมงคลยิ่ง เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา จึงเกิดนวนิยายชุดดวงดอกไม้ขึ้นขึ้น ซึ่งเป็นนวนิยายที่แสดงถึงความรักความผูกพันของตัวละครแม่ลูก นวนิยายเรื่องแรก คือ ธาตุสุมา ประพันธ์โดย ณาธา เป็นเรื่องราวของธาตุสุมา หญิงสาวที่เติบโตมาขึ้นจากการเลี้ยงดูของมารดา ยาย และตา โดยไม่ทราบว่ามีใครคือใคร ธาตุสุมากับปัทมาสวรรค์ ผู้เป็นมารดา มักมีความคิดเห็นไม่ตรงกันเพราะเข้าใจว่า มารดาผู้เป็นนักเขียนมีโลกส่วนตัวสูงจึงมีความห่างเหินกัน ส่วนธาตุสุมามีอาชีพเป็นนักข่าวและได้มีโอกาสดำเนินข่าวพิธีกรห่มคานา หรือพิธีพระพรหมเสด็จทวย ฌ ประเทศกรห่มปุระ ซึ่งเป็นพิธีคัดเลือกราชบุตรเขย ที่กราห่มปุระธาตุสุมาพบเหตุการณ์โดยบังเอิญและถูกตามล่า จนต้องขอความช่วยเหลือจากวิชฌ ดำรงหน่วยสืบข่าวกรองของกราห่มปุระ และเป็นหนึ่งในผู้เข้ารับคัดเลือกเป็นราชบุตร

เขย ทั้งสองต้องปลอมตัวเพื่อสืบข่าวกลุ่มวาจิน ซึ่งเป็นกลุ่มก่อการร้ายที่ต้องการเปลี่ยนแปลง การปกครองระบอบกษัตริย์ ในระหว่างหลบหนีจากการตามล่าของกลุ่มวาจิน ธาดากุสุมาและรวินญ เกิดความรักต่อกัน จนทั้งสองสามารถเปิดเผยแผนการของกลุ่มวาจินได้สำเร็จ แต่รวินญต้องเข้าร่วม พิธีกรำหม่มคานนา และทั้งสองเข้าใจว่าเป็นพี่น้องร่วมบิดากันจึงเกิดอุปสรรคในความรัก ในพิธี กรำหม่มคานนา กลุ่มวาจินลอบเข้ามาก่อการร้ายทำให้ธาดากุสุมาถูกยิงได้รับบาดเจ็บ และมารดาเป็น ผู้ให้เลือด ธาดากุสุมาจึงรอดชีวิต ในที่สุดธาดากุสุมาและมารดาได้ปรับความเข้าใจกันและรู้ ความจริงเกี่ยวกับบิดาและเรื่องราวในอดีตของมารดา และสุดท้ายได้ลงเอยแต่งงานกับรวินญ หลังจากความเข้าใจผิดและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจบลง

ในเรื่องต่อมาคือ ปฐมาสวรรย์ ประพันธ์โดย ปิ่นปิ่นท์ เป็นการย้อนเรื่องราวที่เกิดขึ้น ในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อชีวิตของ ม.ร.ว. ปฐมา สวรรย์ หญิงสาวผู้เป็นราชินิกุลเพียงคนเดียวในครอบครัว จึงเกิดความขัดแย้งภายในจิตใจในความ เป็นราชินิกุลของตน ผนวกกับความขัดแย้งกับมารดาที่เป็นผู้หญิงเก่งในการทำงานและค่อนข้าง เกร่งเกรียด จริงจัง โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของปฐมาสวรรย์ เรื่องราวของ ปฐมาสวรรย์เกิดขึ้น ในขณะที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย และได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จนถูกข้อกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์ ต้องหลบหนีเข้าป่ากับเพื่อนนักศึกษาคนอื่น ๆ ที่มีชะตากรรมเดียวกัน ณ ฐานที่มั่นหลวงภูน้ำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปฐมา สวรรย์ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นสหายบัว และได้พบกับสหายสิงห์ ครูฝึกนักรบแห่งฐานที่มั่น ปฐมาสวรรย์ เริ่มพบว่าชีวิตในพรรคคอมมิวนิสต์ไม่ได้มีความเสมอภาคดังที่เคยรู้มา ในพรรคมีการแบ่งชนชั้น และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ประกอบกับถูกสหายเหมย ซึ่งเป็นตัวแทนสากลที่สามเกลียดชังจน ถูกลอบทำร้าย แต่สหายสิงห์สามารถมาช่วยเหลือได้ทุกครั้ง จนกระทั่งความลับที่ปฐมาสวรรย์เป็น ราชินิกุลถูกเปิดเผย และสหายเหมยต้องการให้ปฐมาสวรรย์สาบานตนว่าจะล้มล้างสถาบันกษัตริย์ แต่ปฐมาสวรรย์ไม่ยินยอมจึงถูกสั่งลงโทษอย่างรุนแรงและนำไปสังหาร สหายสิงห์ก็สามารถ ช่วยปฐมาสวรรย์ไว้ได้ ต่อมาฐานที่มั่นหลวงภูน้ำถูกโจมตี สหายสิงห์จึงพา ปฐมาสวรรย์หลบหนีไป ประเทศกรำหม่มปุระ ซึ่งแท้จริงสิงห์ คือ หริณธิปแห่งหริณฐากยวงศ์ราชวงศ์ปฐมกษัตริย์แห่งกรำหม่ม ปุระ ทั้งสองได้สมรสกัน แต่ต่อมาด้วยเหตุผลทางการเมืองและการเรียกร้องของประชาชน หริณธิปจำเป็นต้องเข้าพิธีอภิเษกกับรัชทายาทแห่งราชวงศ์นารายณ์วงศ์เพื่อผนวกกรำหม่มปุระ เป็นหนึ่งเดียว ปฐมาสวรรย์และหริณธิปจึงต้องแยกทางกัน ปฐมาสวรรย์กลับประเทศไทยและไป ศึกษาต่อยังต่างประเทศ และให้กำเนิดบุตรสาว คือ ธาดากุสุมา หริณธิปยังคงให้ความสนใจดูแลและ

คุ้มครองปัทมาสวรรค์และธาดากุสุมาอยู่เสมอ และภายหลังทั้งสองได้กลับมาครองคู่กัน และในที่สุดธาดากุสุมาได้รับรู้ความจริงเกี่ยวกับบิดาและเรื่องราวของมารดา รวมทั้งความจริงว่ามีน้องสาวและน้องชายอีกสองคน

เรื่องสุดท้าย คือ สร้อยสะบันงา ประพันธ์โดย อุมาริการ์ เป็นเรื่องราวของสร้อยสะบันงา ซึ่งได้กลับไปเยือนวังวิเวศน์ ทำให้นึกย้อนกลับไปยังเรื่องราวของตน ชีวิตของสร้อยสะบันงาเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก สร้อยสะบันงาและครอบครัวต้องลี้ภัยจากข้อหาทรมานบุตรและบิดายังพัวพันในการลอบทำร้ายท่านผู้наจต้องออกจากราชการ ประกอบกับเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ครอบครัวของสร้อยสะบันงาจึงขาดสัน แต่สร้อยสะบันงาได้รับความช่วยเหลือจากเทียน เด็กหนุ่มลูกพ่อค้าชาวจีน แต่เป็นที่รังเกียจของโกสน ผู้เป็นบิดาของสร้อยสะบันงา โกสนปลุกฝังให้สร้อยสะบันงากอบกู้ศักดิ์ศรีและความรุ่งเรืองของครอบครัวกลับคืนมา ภายหลังบิดาเสียชีวิต หม่อมแสงจันทร์ ผู้เป็นป้า ได้รับตัวสร้อยสะบันงามาเรียนต่อที่พระนคร โดยอาศัยอยู่ที่วังวิเวศน์ หม่อมแสงจันทร์ไม่ได้เป็นหม่อมเอกของวังวิเวศน์ เมื่อสร้อยสะบันงาได้มาใช้ชีวิตในวังวิเวศน์กลับถูกกลั่นแกล้งและดูถูก แต่เทียนคอยดูแลและช่วยเหลือสร้อยสะบันงาเสมอมา ที่วังวิเวศน์สร้อยสะบันงาได้พบกับท่านชายไอยเรศ ด้วยความต้องการเอาชนะเทียน ท่านชายไอยเรศได้ขอสมรสกับสร้อยสะบันงา และจากความเข้าใจผิดว่าเทียนแต่งงานกับโบตันทำให้สร้อยสะบันงาตกลงสมรสกับท่านชายไอยเรศ ต่อมาสร้อยสะบันงาพบว่าท่านชายไอยเรศคิดการพนัน และคิดว่าปัทมาสวรรค์เป็นลูกของสร้อยสะบันงากับเทียน ทำให้สุดท้ายสร้อยสะบันงาได้หย่าขาดกับท่านชายไอยเรศ แต่สร้อยสะบันงายังถูกท่านชายไอยเรศขายให้กับพี่ชายของเทียน แต่เทียนสามารถช่วยสร้อยสะบันงาไว้ได้ ในที่สุดสร้อยสะบันงาได้ตกลงใช้ชีวิตกับเทียน

นวนิยายชุดดวงดอกไม้ทั้งสามเรื่องมีช่วงเวลาเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกันอย่างน่าสนใจ สะท้อนผ่านตัวบทของนวนิยายทั้งสามเรื่อง การให้ภาพความทรงจำผ่านการเล่าเรื่องชีวิตของตัวละครโดยนำเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อันเป็นเหตุการณ์ร่วมของคนในสังคมแต่ละยุคสมัย หรือเป็นเหตุการณ์ที่ผ่านการรับรู้ของคนทั่วไปในฐานะประวัติศาสตร์เป็นประเด็นสำคัญ ประกอบกับการนำตัวละครกลับไปยังพื้นที่ในอดีตและถ่ายทอดเรื่องราวของตน นับเป็นวิธีการสร้างเรื่องที่น่าสนใจโดยเฉพาะการนำนวนิยายทั้งสามเรื่องมาร้อยเรียงให้ต่อเนื่องกันแต่ก็มีความเป็นเอกภาพในเรื่องของตนเอง

3. กรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ โดยมีแนวคิดหลัก คือ การโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน เป็นแนวคิดที่เรียกว่า การโหยหาอดีต (Nostalgia) ดังที่มีผู้ให้นิยามความหมายไว้ เช่น คณิดา ซองศิริ (2553, น. 12) กล่าวว่า

คำว่า Nostalgia ในภาษาอังกฤษอ่านว่า นอสแทลเจีย เป็นคำนาม แปลว่า โรคคิดถึงบ้านหรือความคิดถึงในปัจจุบันมีการนำคำนี้มาใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น คือ แสดงถึงสภาวะอาการและความรู้สึกของคนที่มีสึกอ่อนไหวและฉวยหาบรรยากาศหรือความคุ้นเคยแบบในอดีต รวมถึงความรู้สึกเศร้าซึมเมื่อรำลึกถึงความทรงจำในอดีต หรือในความหมายหนึ่งนั้น หมายถึง สำนักสาธารณะในส่วนที่เกี่ยวกับปัจจุบัน และประวัติศาสตร์

ทั้งนี้ Jameson (1991, อ้างถึงใน พัฒนา กิตติยา, 2546, น. 4) ได้อธิบายว่า วิธีการรับรู้เพื่อโหยหาอดีต (Nostalgic mode of reaction) ดังเช่นที่ปรากฏในภาพยนตร์ย้อนยุค ไม่ได้มีความหมายเพียงแต่การย้อนเวลากลับไปในอดีตอันไกลโพ้นในแง่ของสุนทรียภาพทางอารมณ์เท่านั้น หากเป็นรูปแบบของการรับรู้ความจริงอย่างหนึ่งที่เราได้คิดใคร่ครวญหรือทำความเข้าใจอดีตที่หายไปแล้ว แต่กำลังถูกนำกลับมาพิจารณาใหม่ในนามของกฎเหล็กแห่งการเปลี่ยนยุคสมัยของแฟชั่นและอุดมการณ์ของรุ่นอายุ (generation) นอกจากนี้ Hirsch (1992, p. 390) ได้กล่าวว่า การโหยหาอดีตมีความแตกต่างจากความทรงจำโดยทั่วไป แต่ค่อนข้างเป็นสภาวะทางอารมณ์ที่ต้องการความสุขสงบดังเช่นในอดีต และความปรารถนาในสภาวะอารมณ์ที่เป็นอุดมคตินั้นมีความพยายามที่จะสร้างยุคสมัยนั้นขึ้นมาใหม่โดยใช้สัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของอดีต

รุ่งนภา ขรรยเกษมสุข (2555, น. 67-68) กล่าวว่า การโหยหาอดีตสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม ในระดับปัจเจกบุคคล การรับรู้หรือการจัดระบบประสบการณ์ชีวิตด้วยการโหยหาอดีต อาจถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางจิตวิทยาของแต่ละคนเพราะการโหยหาอดีตเป็นพื้นฐานสำคัญในการก่อสร้างความเป็นตัวตนหรือภาพร่างของอัตลักษณ์ที่แต่ละคนมีอยู่ในใจ สำหรับในระดับสังคม การโหยหาอดีตเป็นผลรวมของสิ่งเดียวกันที่มีอยู่ในความคิด ความรู้สึก และจินตนาการของปัจเจกบุคคล และค่อย ๆ ขยายกลายมาเป็นรากฐานของการสร้างแบบแผนและปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและการเมือง เพื่อฟื้นคืนชีวิตให้กับอดีตของสังคม หรือก็คือการสร้างภาพตัวแทนของอดีต

จากที่มาและนิยามความหมายของการโหยหาอดีตสามารถกำหนดกรอบคิดได้ว่าการโหยหาอดีต คือ การแสดงสภาวะความรู้สึกของการฉวยอดีต หรือเกิดความรู้สึกซึมเศร้าเมื่อรำลึกถึงความทรงจำในอดีต ซึ่งทำให้เกิดการคิดใคร่ครวญหรือทำความเข้าใจในอดีต ทั้งสะท้อนอุดมการณ์ของรุ่นอายุที่มีประสบการณ์ในอดีตต่างกัน เหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม โดยผู้ศึกษาจะได้นำแนวคิดการโหยหาอดีตไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

นอกจากนี้ยังมีประเด็นความทรงจำศึกษาซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาการโหยหาอดีต ดังที่ คลลดา ชื่นจันทร์ (2558) ได้กล่าวถึงความทรงจำร่วมและความทรงจำส่วนบุคคลว่า ไม่อาจแยกกันได้ โดยความทรงจำร่วมนั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำส่วนบุคคลที่แต่ละคนอาจได้มีประสบการณ์ร่วมกันและจดจำเรื่องราวบางอย่างร่วมกัน หรือบางครั้งผู้คนที่สร้างความทรงจำของตนเองจากข้อมูลของคนอื่น หรือข้อมูลที่ได้มาจากความทรงจำที่ร่วมกันอยู่ของคนอื่น ๆ ในสังคม ทั้งนี้ Erll (2011, อ้างถึงใน นัทธนัย ประสานนาม, 2557, น. 300-301) แสดงแนวคิดว่า ความทรงจำมิใช่ภาพลักษณ์แบบวัตถุวิสัยหรือการรับรู้อดีตหรือไม่ใช่แม้แต่ความเป็นจริงในอดีต ความทรงจำเป็นอัตวิสัยและเป็นการประกอบสร้างใหม่ผ่านการคัดสรร/คัดทิ้ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่รื้อฟื้นความทรงจำ ส่วนการจำ (Re-membering) เป็นการประมวลข้อมูลเท่าที่มีข้อมูลฉบับต่าง ๆ ... ความทรงจำไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือความทรงจำร่วมของกลุ่มมิได้เป็นกระเจกเงาส่องสะท้อนอดีต แต่กลับแสดงให้เห็นถึงประโยชน์หรือความต้องการของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จดจำในปัจจุบัน ดังนั้นจึงอาจสรุปแนวคิดเกี่ยวกับความทรงจำศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ได้ว่า ความทรงจำศึกษาเป็นการคัดเลือกความทรงจำในส่วนที่ปัจเจกบุคคลหรือความทรงจำร่วมต้องการเก็บไว้ โดยมีความสอดคล้องกับการ โหยหาอดีตทั้งในแง่ที่เป็นสุนทรียภาพและความสะท้อนอารมณ์

การกลับไปเยือนความทรงจำมีความสัมพันธ์กับการโหยหาอดีต โดยการกลับไปเยือนความทรงจำมีทั้งทางกายภาพและจินตนาการ ซึ่งการกลับไปเยือนความทรงจำในทางกายภาพ ได้แก่ การกลับไปเยือนสถานที่ที่มีความทรงจำในอดีต อาทิ บ้านเกิดในท้องถิ่น วัดเก่า และโบราณสถาน เป็นต้น หรือสถานที่จำลองอดีต อาทิ ตลาดร้อยปีสามชุก ชุมชนอัมพวา และชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ด เป็นต้น ส่วนการกลับไปเยือนในทางจินตนาการมีความซ้อนทับกับการโหยหาอดีตอย่างแยกออกจากกันได้ยาก กล่าวคือ การโหยหาอดีตจะทำให้ย้อนกลับสู่เรื่องราวในอดีต ซึ่งสิ่งนี้นับเป็นการกลับไปเยือนความทรงจำที่ผ่านมา ดังที่ Matt K. Matsuda (อ้างใน รุ่งนภา ขรรชงเกษมสุข, 2555, น. 68) กล่าวถึงการโหยหาอดีตของมนุษย์ในระดับสังคมว่า เป็นการหลงใหลอย่างเจ็บปวดรวดร้าวที่

จะกลับไปเยือนอดีต ขณะเดียวกันก็เป็นสัญชาตญาณ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การโหยหาอดีตนำไปสู่การกลับไปเยือนความทรงจำ

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลวิธีการนำเสนอการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนในนวนิยายเรื่องธาดากุสุมา ปัทมาสวรรย์ และสร้อยสะบันงา รวมทั้งศึกษาการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ไทยกับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนในนวนิยายเรื่องธาดากุสุมา ปัทมาสวรรย์ และสร้อยสะบันงา ซึ่งจะได้นำเสนอผลการศึกษาในหัวข้อต่อไป

4. กลวิธีการนำเสนอการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้

กลวิธีการนำเสนอทางวรรณกรรมเป็นศิลปะที่แสดงวิธีการของนักเขียนในการนำเสนอนวนิยายของตนให้ชวนติดตาม นับเป็นส่วนสำคัญของวรรณกรรม ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นว่า นักเขียนทั้งสามคนใช้กลวิธีการนำเสนอเกี่ยวกับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนผ่านองค์ประกอบทางวรรณกรรมในประเด็นที่สำคัญซึ่งมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

4.1 การสร้างโครงเรื่องแบบย้อนอดีต โครงเรื่องเป็นตัวกำหนดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดในเรื่อง ดังที่ สายทิพย์ นุกูลกิจ (2539) ได้กล่าวเกี่ยวกับโครงเรื่องไว้ว่า โครงเรื่องของนวนิยายมุ่งแสดงเหตุการณ์เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตัวละครทุกตัว ในสถานที่ทุกแห่งโดยละเอียด หรืออาจจะกล่าวได้ว่า โครงเรื่องเป็นแนวทางสร้างเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ทั้งนี้ลักษณะของโครงเรื่องจะมีส่วนประกอบสำคัญได้แก่ การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง และการปิดเรื่อง จากการวิเคราะห์พบว่า ธาดากุสุมา ปัทมาสวรรย์ และสร้อยสะบันงา เป็นนวนิยายชุดที่มีโครงเรื่องสัมพันธ์กัน โดยผู้เขียนได้เชื่อมโยงเหตุการณ์จากนวนิยายเรื่องแรก คือ ธาดากุสุมา เป็นเรื่องที่มีโครงเรื่องเป็นเหตุการณ์ยุคปัจจุบัน และในปัทมาสวรรย์จะเล่าเหตุการณ์ย้อนอดีตขึ้นไป ส่วนในสร้อยสะบันงาใช้โครงเรื่องเล่าเหตุการณ์ย้อนกลับไปในอดีตจากปัทมาสวรรย์อีกช่วงเวลาหนึ่ง ดังตัวอย่างในเรื่องธาดากุสุมา ที่ว่า

“...และทั้งสองเชื่อว่าคำคินนี้จะต้องได้ยินเสียงหัวเราะอีกไม่ขาดสาย เมื่อเพื่อนรักทั้งสองได้มาเจอเจอกันอีกครั้ง อดีตทั้งหมดก็จะถูกขุดขึ้นมาเล่าอย่างไม่รู้จักเบื่อหน่าย...และทุกคนก็ชอบฟังเหลือเกิน รวมไปถึงเรื่องราวความรักระหว่างปัทมาสวรรย์กับสามิ...และคำคินนี้ก็จะไม่ต่างไปจากเดิมเท่า

หวังว่าบุตรชายคงจะเตรียมผ้าเช็ดหน้าไว้พร้อมแล้ว หากเรื่องราวความรัก
ของปัทมาศวรรย์ได้เริ่มต้นขึ้น”

(ณารา, 2555, น. 502)

ในตอนท้ายนวนิยายเรื่องธาดากุสุมาได้เชื่อมโยงเพื่อให้ผู้อ่านกระหายใคร่รู้เรื่องราว
ในอดีตของปัทมาศวรรย์ต่อ ซึ่งวิธีการนี้เป็นวิธีการนำเสนอโดยใช้โครงเรื่องเล่าแบบย้อนอดีตที่
ต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน

4.2 แก่นเรื่องสะท้อนความทรงจำ หรือแนวคิดของเรื่องเป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจเรื่อง อาจ
กล่าวว่า เป็นจุดมุ่งหมายของผู้แต่งในการนำเสนอเรื่องนั้น ในประเด็นแก่นเรื่อง นวนิยายทั้งสาม
เรื่องมีลักษณะเป็นนวนิยายชุดที่มีชื่อว่า นวนิยายชุดดวงดอกไม้ โดยดอกไม้สื่อความหมายถึงผู้หญิง
ซึ่งนวนิยายชุดนี้ใช้ตัวละครเอกหญิงเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง โดยมีแก่นเรื่องเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูกในแต่ละช่วงสมัย ซึ่งสะท้อนเหตุการณ์ผ่านความทรงจำของ
ตัวละครเอก ในขณะที่ตัวแก่นเรื่องก็มีแก่นเรื่องย่อยเฉพาะของตน ในเรื่อง
สร้อยสะบันงา เป็นการย้อนความทรงจำและกลับไปเยือนอดีตตั้งแต่ครั้งอายุ 12 ปี และเล่าเรื่องราว
จนสร้อยสะบันงาเข้าสู่วัยชรา แก่นเรื่องสร้อยสะบันงาแสดงถึงความไม่ปล่อยวางจาก
ยศาบรราดศักดิ์จนทำให้ชีวิตสร้อยสะบันงาเกือบตกอยู่ในความหายนะ ส่วนเรื่องปัทมาศวรรย์เล่า
ย้อนความทรงจำในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งแก่นเรื่องของปัทมาศวรรย์แสดงถึงอุดมการณ์
รักชาติและเรื่องราวความรักต่างชนชั้นระหว่างปัทมาศวรรย์และหริณาริพ สำหรับเรื่องธาดากุสุมา
เป็นเรื่องราวในปัจจุบันมีแก่นเรื่องเกี่ยวกับการก่อการร้ายเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองและเรื่องราว
ความรักต่างเชื้อชาติระหว่างธาดากุสุมาและวิญญู เป็นต้น

4.3 ตัวละครถ่ายทอดความทรงจำ ในการนำเสนอตัวละคร กุหลาบ มัลลิกะมาส (2548)
จำแนกไว้ดังนี้ ผู้แต่งบรรยายเอง โดยอาจเป็นผู้สังเกตจากภายนอก อธิบายลักษณะที่ปรากฏแก่ตา
หรือเป็นผู้แสดงความรู้สึกจากภายในของตัวละครอย่างผู้รู้จิตใจก็ได้ หรือตัวละครเป็นผู้กล่าวเองใน
บทสนทนา เป็นการดำเนินเรื่อง แสดงลักษณะตัวละครหรือนิสัยตัวละครในบทสนทนานั้น
นอกจากนี้ยังสามารถนำเสนอตัวละครโดยใช้ตัวละครอื่นเป็นผู้นำเสนอด้วยการสนทนา หรือ
การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น การนำเสนอตัวละครในนวนิยายเรื่องธาดากุสุมา ปัทมาศวรรย์ และ
สร้อยสะบันงา มีประเด็นการนำเสนอที่น่าสนใจ คือ การใช้ตัวละครเป็นผู้ถ่ายทอดความทรงจำของ
ตน ดังเช่น ตัวละครปัทมาศวรรย์ ผู้แต่งใช้วิธีการบรรยายเองให้เห็นการนำเสนอตัวละครและ
การถ่ายทอดความทรงจำ ดังนี้

พุทธศักราช ๒๕๑๖

ปัทมาศวรรย์...นั่นเป็นชื่อที่สร้อยสะบันงาผู้เป็นมารดาตั้งให้แต่เธอชอบให้ใคร ๆ เรียกเธอสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า ปัทม์ เธอเป็นหลานที่หม่อมยายแสงจันทร์รักและเอ็นดูมากที่สุด ขณะที่พฤกษ์ น้องชายเธอนั้นเป็นหลานคนโปรดของคุณยายเอื้อง คุณยายแท้ ๆ ของเธอ

...ม.ร.ว. ปัทมาศวรรย์ รัวิกุล แม้จะถือเป็นสามัญชน หากใช้พระบรมวงศานุวงศ์ไม่ แต่คำนำหน้านามที่อยู่ในลำดับรองมาจากหม่อมเจ้าก็บ่งบอกถึงฐานันดรศักดิ์ที่ได้มาแต่กำเนิด นั่นน่าจะเป็นสิ่งที่เธอภาคภูมิใจทว่าแท้จริงแล้วมันกลับเป็นเสมือนป้ายคล่องคอที่บ่งชี้ว่าเธอแปลกแยกจากทุกคนในครอบครัว เพราะเธอเป็นคนเดียวที่มีคำนำหน้าว่าหม่อมราชวงศ์

(ปิ่นปิ่นทร์, 2555, น. 13-14)

วิธีการนำเสนอตัวละครของผู้แต่งได้ให้ตัวละครย้อนความทรงจำโดยการเล่าเรื่องในอดีตตั้งแต่ พ.ศ. 2516 และแสดงภูมิหลังของตัวละครผ่านสายตาของผู้แต่ง นอกจากทำให้ทราบชื่อตัวละครยังสะท้อนความคิดของตัวละครที่ไม่พอใจในสถานะของตน เป็นการสร้างความใคร่รู้แก่ผู้อ่านว่าเป็นเพราะเหตุใด ทั้งนี้ผู้แต่งยังได้นำเสนอตัวละครสร้อยสะบันงาผ่านความคิดของปัทมาศวรรย์ ที่ว่า

“แต่สำหรับมารดาซึ่งเป็นลูกหลานข้าหลวงเก่า ทั้งยังเป็นหม่อมของหม่อมเจ้า สร้อยสะบันงาไม่ชอบใจนักที่ลูกสาวคนเดียวจะเข้าไปเป็นนักศึกษาในสถาบันที่ผู้ก่อตั้งเป็นผู้นำคณะราษฎร คณะบุคคลที่ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถิรอนพระราชอำนาจของกษัตริย์”

(ปิ่นปิ่นทร์, 2555, น. 15-16)

ตัวอย่างนี้ได้กล่าวถึงความคิดของตัวละครสร้อยสะบันงาที่มีต่อผู้นำคณะราษฎร เป็นการนำเสนอโดยการเชื่อมโยงเรื่องราวในเรื่องสร้อยสะบันงาที่มีเหตุการณ์ย้อนอดีตขึ้นไปจากปัทมาศวรรย์

4.4 การใช้บทสนทนาสอดคล้องกับยุคสมัย การใช้บทสนทนาในนวนิยาย คือ คำพูดที่ตัวละครใช้โต้ตอบกัน บทสนทนาที่ดีต้องมีความสมจริง เหมาะสมกับบุคลิก สภาพแวดล้อม สถานะทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของตัวละคร ในนวนิยายทั้งสามเรื่องซึ่งมีความชัดเจนในเรื่องช่วงเวลาของเหตุการณ์ ทั้งยังพบว่าการใช้บทสนทนามีความสมจริง ทั้งที่เกี่ยวกับช่วงเวลา วิถีสถานะของตัวละคร เป็นต้น ดังเช่นในเรื่องสร้อยสะบันงา เมื่อสร้อยสะบันงาต้องเข้ามาอยู่ในวัง วิวรณ์ถ้อยคำภาษาที่เธอพูดต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสถานะของผู้ที่มีฐานันดรศักดิ์ ดังตัวอย่าง

น้ำเสียงของคนพูดเรียบขาดและฉายแววคาดคั้นเสียจนเด็กสาวต้อง
ตอบออกไปสั้น ๆ อย่างอึดอัดใจว่า

“จ๊ะ”

รอยยิ้มบาง ๆ ผุดขึ้นที่ริมฝีปากหนาของหม่อมพิกุล ตอนนั้นฝ่ายนั้น
บอกเธอเป็นประโยคสุดท้ายในวันนั้นว่า

“คำว่าจ๊ะนั้นหล่อนเอาไว้ไปใช้ที่บ้านนอกของหล่อนจะดีกว่า อยู่ใน
วังนี้ต้องพูดว่าคะ ค่ะ หรือเพคะเท่านั้น”

เป็นอีกครั้งที่สร้อยสะบันงาหน้าชาวบและเริ่มไม่แน่ใจว่าเธอ
อยากจะพบหม่อมคนต่อไปของพระองค์เจ้าทองพันชั่งหรือเปล่า

(อุมาริการ์, 2555, น. 121)

จากตัวอย่างเป็นบทสนทนายาระหว่างสร้อยสะบันงาและหม่อมพิกุล ซึ่งบทสนทนาดังกล่าวสะท้อนลักษณะตัวละคร โดยเฉพาะหม่อมพิกุลที่มีบุคลิกลักษณะเป็นคนเจ้าชู้เจ้าอย่างและมีพฤติกรรมดูถูกคน ดังนั้นจึงพบว่าการใช้บทสนทนาที่สมจริงเหมาะสมกับยุคสมัยที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง

4.5 ฉากและบรรยากาศพื้นที่แห่งความทรงจำ การวิเคราะห์ฉากและบรรยากาศในที่นี้เป็นการศึกษาว่า ในนวนิยายทั้งสามเรื่องมีการนำเสนอพื้นที่แห่งความทรงจำในลักษณะใด ซึ่งพบว่าในนวนิยายเรื่องปัทมาศวรรย์และสร้อยสะบันงาได้นำเสนอพื้นที่แห่งความจำได้อย่างชัดเจน ดังเช่นในเรื่องปัทมาศวรรย์ได้กล่าวถึงสถานศึกษาของปัทมาศวรรย์โดยนำเหตุการณ์ 16 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นภาพแห่งความทรงจำร่วมของคนในสังคมไทย โดยนำเสนอ ดังนี้

ปัทมาศวรรย์ไปดูผู้เคราะห์ร้ายท่ามกลางความซุลมุน วุ่นวายในมหาวิทยาลัย แต่ไม่พบแม้แต่เงาผู้ชาย มีเพียงข่าวสะพัดว่าขณะนี้ทุกประตูถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐปิดล้อมไว้หมดแล้ว เธอตั้งใจจะเดินออกทางประตูหน้าตามคำประกาศเชิญชวน จึงก้าวเท้าเดินตามหลังนักศึกษากลุ่มแรกที่เรียงแถวกันออกไป ทว่าเพียงกลุ่มนั้นเดินพ้นประตู เสียงกระสุนรัวเป็นดับก็ดังเข้าหู พร้อมกับที่นักศึกษาเหล่านั้นล้มลงระนาวราวใบไม้ร่วง

(ปิ่นปิ่นทร์, 2555, น. 49)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นเหตุการณ์ล้อมจับนักศึกษาตั้งที่สามารถรับรู้ว่าเป็นเหตุการณ์ทางสังคมและการเมืองของไทยครั้งสำคัญ ผู้แต่งได้ใช้ฉากและบรรยากาศที่สมจริงโดยเฉพาะการนำเสนอพื้นที่แห่งความทรงจำในเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีอรรถรส และยังคงความเป็นนวนิยายอย่างสมบูรณ์

4.6 กลวิธีการแต่งในลักษณะการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน กลวิธีการแต่งคือ วิธีที่ผู้เขียนเสนอเรื่องแก่ผู้อ่าน ซึ่งพบว่าผู้แต่งใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นส่วนมาก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

“เอื้องนึ่งเงยไปกับคำถามนั้นเป็นครูใหญ่ นัยน์ตาเรียวงามที่อ่อน
เชื่องเป็น นิตยเปลี่ยนเป็นสีแดงระเรื่อตอนทอดตามองเข็มกลัดในมือราวกับจะ
ไล่ไขว่คว้าอดีตที่ผ่านไปไม่มีวันหวนกลับ...”

(อุมาริการ์, 2555, น. 57)

ผู้แต่งกล่าวถึงตัวละครเอื้อง ซึ่งเป็นแม่ของสร้อยสะบันงาที่จำเป็นต้องนำเข็มกลัด ซึ่งเป็นของประทานไปขายเพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว ผู้แต่งเล่าเรื่องอย่างเป็นผู้รู้ทุกอย่างรวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกของเอื้องต่อการหวนคิดถึงชีวิตที่รุ่งเรืองในอดีต ซึ่งกล่าวว่าไม่มีวันหวนกลับ ดังนั้น เข็มกลัดจึงเป็นตัวแทนของความรุ่งเรืองในอดีต และยังเป็นวัตถุแห่งความทรงจำที่พาตัวละครกลับไปเยือนความทรงจำอันรุ่งเรืองของตน ทั้งทำให้ตัวละครตระหนักถึงความเป็นจริงว่าความรุ่งเรืองนั้นหมดสิ้นและไม่อาจหวนกลับมาได้อีก ดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งใช้กลวิธีการเล่าเรื่องอย่างเป็นผู้รู้ความคิดและจิตใจของตัวละคร ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้แต่งใช้มากที่สุด

ในการวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนในนวนิยายเรื่องธาตาคูสุมา ปัทมาศวรรย์ และสร้อยสะบันงา โดยใช้การวิเคราะห์โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา ฉาก บรรยายภาพ และกลวิธีการแต่ง เป็นวิธีการศึกษาทางวรรณกรรมโดยนำแนวคิดการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนเป็นประเด็นสำคัญในการวิเคราะห์ทำให้พบว่า ผู้แต่งนวนิยายทั้งสามเรื่องได้นำเสนอนวนิยาย ซึ่งปรากฏลักษณะการระลึกเรื่องราวในอดีตผ่านการเล่าเรื่องของตัวละคร โดยมีโครงเรื่องที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และในประเด็นต่อไปผู้ศึกษาจะได้ศึกษาการเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน ดังผลการศึกษาต่อไปนี้

5. การเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนในนวนิยายชุดดวงดอกไม้

ในประเด็นประวัติศาสตร์กับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน ตามที่ คลลดา ชื่นจันทร์ (2558, น. 31) ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะความทรงจำและประวัติศาสตร์ไว้ว่า ข้อมูลความทรงจำรวบรวมมาจากความทรงจำ ในขณะที่ประวัติศาสตร์นั้นรวบรวมมาจากหลักฐานอื่นด้วย ความทรงจำมีความแตกต่างสูงและปรากฏในหลากหลายกลุ่ม ประวัติศาสตร์นั้นเป็นกรอบของภาพรวมและปรากฏอยู่เป็นข้อมูลชุดเดียว ความทรงจำเชื่อมโยงผู้คน กลุ่ม หรือสถาบันไปยังอัตลักษณ์ของพวกเขา ในขณะที่ประวัติศาสตร์ไม่ได้เชื่อมกับสิ่งเหล่านี้เลย ความทรงจำนั้นเป็นสะพานเชื่อมอดีตปัจจุบันและอนาคต ประวัติศาสตร์นั้นแยกออกจากสิ่งเหล่านี้ ความทรงจำนั้นสร้างขึ้นมาจากการคัดสรร ประวัติศาสตร์นั้นพัฒนาเหตุการณ์และให้ความสนใจต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งหมด ความทรงจำนั้นสร้างคุณค่าและความหมาย มีแรงจูงใจต่อการกระทำ ส่วนประวัติศาสตร์นั้นค้นหาความจริงและพยายามที่จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการประเมินคุณค่า อีกทั้งไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบใดใดต่อการกระทำของคนรุ่นใหม่

จากข้อความดังกล่าวจะพบความชัดเจนในลักษณะของความทรงจำว่า มีความแตกต่างกับประวัติศาสตร์ แต่ในนวนิยายชุดดวงดอกไม้ได้นำเสนอการเชื่อมโยงความทรงจำกับประวัติศาสตร์เข้าด้วยกัน และยังคงอรรถรสความเป็นนวนิยาย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวรรณกรรมประชานิยมอยู่ ดังผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้

การอ่านนวนิยายชุดดวงดอกไม้ ซึ่งประกอบด้วยนวนิยายจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ ธาตาคูสุมา ปัทมาศวรรย์ และสร้อยสะบันงา สามารถอ่านตามลำดับ หรืออ่านแยกอ่านเรื่องใดก่อนก็ได้ ถึงแม้

ทั้งสามเรื่องจะเชื่อมโยงกันแต่ยังคงเอกภาพเรื่องราวของตนเองได้อย่างดียิ่ง ในการวิเคราะห์ประเด็นการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับความทรงจำและการกลับไปเยือนพบว่า นวนิยายลำดับแรกของชุดคือ ธาตุกุสุมา ซึ่งเหตุการณ์ในเรื่องอยู่ในช่วงเวลาปัจจุบันผู้แต่งอาจไม่ได้กล่าวถึงการเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน แต่สำหรับเรื่องต่อมา คือ ปทมาศวรรย์ มีความชัดเจนว่าผู้แต่งเล่าความทรงจำของตัวเองโดยมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ดังต่อไปนี้

นวนิยายเรื่องปทมาศวรรย์เล่าเหตุการณ์ในสมัย 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทย ซึ่งเป็นการปราบปรามนักศึกษาและผู้ประท้วงบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และบริเวณสนามหลวง ทำให้มีผู้เสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก นับเป็นเหตุการณ์สะเทือนใจสำหรับคนไทยอย่างยิ่ง และยังอยู่ในความทรงจำร่วมของคนส่วนมาก ในปทมาศวรรย์ผู้แต่งได้นำเสนอบทบาทของปทมาศวรรย์ในฐานะนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ตกอยู่ในสถานการณ์การปราบปรามนักศึกษาเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยผู้แต่งค่อนข้างให้รายละเอียดของเหตุการณ์ผ่านมุมมองของปทมาศวรรย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มองไปข้างหน้า ยังมีกลุ่มนักศึกษาปักหลักต่อสู้ไม่ให้เจ้าหน้าที่บุกเข้ามา
มาเสียงปืน คว้นไฟ เสียงไซเรน ฯลฯ ดังอีกทีก็ไปทั่วมหาวิทยาลัยและคงจะดัง
ก้องท้องสนามหลวงเช่นกัน ความโกลาหลเพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีคูณ ผู้คนต่างวิ่ง
หนีตาย ด้วยรู้ว่าหากอยู่ในนี้ต่อไปคงไม่ปลอดภัยแน่ ถ้าพวกมันบุกเข้ามาได้ คง
ถูกทำร้าย ไม่โดนยิงก็จับมัดแล้วเผาทั้งเป็น

(ปิ่นปิ่น, 2555, น. 50)

ความทรงจำของปทมาศวรรย์นับเป็นความทรงจำร่วมของคนในสมัย 6 ตุลาคม 2519 โดยเฉพาะนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัยนั้น ซึ่งเหตุการณ์ประวัติศาสตร์การเมืองดังกล่าวกลายมาเป็นบทเรียนสำคัญของคนไทย และเหตุการณ์ดังกล่าวมักถูกหยิบยกมากล่าวถึงเสมอเมื่อเกิดความไม่ปกติทางการเมือง นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้เชื่อมโยงเหตุการณ์ที่นักศึกษาต้องหลบหนีเข้าป่าเพื่อเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นั้นเอง โดยปทมาศวรรย์ที่หลบหนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจจากมหาวิทยาลัยแต่กลับถูกหมายจับกลายเป็นผู้ต้องหาในข้อหาคอมมิวนิสต์ทำให้ต้องหลบหนีเข้าป่าเพื่อเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ผู้แต่งได้เชื่อมโยงความทรงจำช่วงหนึ่งของปัจเจกบุคคลที่ต้องเข้าไปใช้ชีวิตในฐานที่มั่นของพรรคคอมมิวนิสต์ ความน่าสนใจอยู่ที่สุดท้ายผู้เขียนได้ให้ปทมาศวรรย์มีอาชีพเป็นนักเขียน ดังที่ว่า

“ฉันเจออะไรมาเยอะนี่คะ หลังจากเรียนจบกลับมา ฉันไปสมัครงาน ที่ไหนก็ไม่มีการรับ ไปขอเป็นครูบาอาจารย์ เขาก็กลัวว่าอดีตคอมมิวนิสต์เข้า ปาอย่างฉันจะไปล้างสมอง สร้างความคิดที่แปลกแยกให้ลูกศิษย์ ฉันร้องไห้ แทบทุกวัน รู้สึกเหมือนตัวเองไม่มีค่าเพราะไม่ได้ทำงานทำอะไร ดีว่า คุณพ่อกับคุณแม่เข้าใจ ท่านไม่กดดัน มีเงินเดือนให้ใช้สอยแต่ฉันก็เกรงใจพวก ท่าน ฉันดูภาพวาดของคุณทุกวันเพื่อเป็นกำลังใจ พอเห็นกลอนภาษาอังกฤษ ของคุณ แล้วอ่านกลอนภาษาไทยที่ฉันแปลไว้เลยรู้สึกดีขึ้นได้ว่าฉันน่าจะเขียน หนังสือ”

“คุณก็เลยเป็นนักเขียน”

(ปีนินท์, 2555, น. 553-554)

ในความเป็นจริงจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทำให้นักศึกษาหลายคนต้องหลบหนีเข้าป่า เพื่อเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ และในภายหลังเมื่อได้กลับสู่เมืองหลายคนก็อาชีพนักเขียนและ ถ่ายทอดเรื่องราวเหตุการณ์ในชีวิตของตน เช่นเดียวกับผู้แต่งที่นำความทรงจำในช่วงเวลาดังกล่าวมา ถ่ายทอดผ่านบทบาทของปัทมาศวรรย์

สำหรับนวนิยายเรื่องสร้อยสะบันงา เป็นเรื่องราวที่เล่าเหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้แต่งได้นำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ช่วงเกิดสงครามผ่านชีวิตของสร้อยสะบันงา โดย สอดแทรกประวัติศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสร้อยสะบันงา โดยใช้วิธีการย้อนความทรงจำและการกลับไปเยือนยังอดีต ดังที่ปรากฏในตอนต้นเรื่อง ผู้แต่งนำเสนอให้สร้อยสะบันงาซึ่งอยู่ในวัยชรา ได้กลับไปยังวังวิเวศน์อีกครั้งหนึ่งพร้อมกับปัทมาศวรรย์และธาดากุสุมา เป็นการเริ่มเรื่องราวชีวิต ของสร้อยสะบันงา ดังนี้

ปลายนิ้วสร้อยสะบันงาสั่นระริกตอนลูบไล่ไปบนสันปกเปื้อนยุ่ยของ สมุดบันทึกเล่มนั้น สมุดที่ไม่เห็นมานานแล้ว...

...เมื่อเห็นว่าในสมุดเล่มนี้มีทั้งเรื่องที่เธอรู้แล้วและไม่รู้อีกมากเขียน เอาไว้ สร้อยสะบันงาจึงตั้งใจพลิกหน้ากระดาษอ่านไปทีละหน้าพร้อมกับรู้สึก เหมือนได้เห็นภาพแห่งความทรงจำที่เก็บไว้ก้นลิ้นชักค้อย ๆ ผุดพวยขึ้นอีก ครั้ง

ภาพนั้นสมบูรณ์กว่าหลายสิบปีที่ผ่านมา เพราะเป็นภาพแห่ง ความ
ทรงจำที่มองผ่านสายตาของเธอและสายตาของคนในราชสกุลวิกุล

(อุมาริการ์, 2555, น. 11-12)

การกลับไปเยือนอดีตของสร้อยสะบันงาทำให้ระลึกถึงความทรงจำที่ผ่านมาแสดงถึง
สภาวะอาการและความรู้สึกอ่อนไหวและถวิลหาบรรยากาศ เป็นความคุ้นเคยแบบในอดีต รวมถึง
ความรู้สึกเศร้าซึมเมื่อรำลึกถึงความทรงจำในอดีต สำหรับในการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ ผู้แต่งนำ
เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 มาเชื่อมโยงกับการโหยหาความทรงจำในอดีต ซึ่งเป็นความทรงจำ
อันเจ็บปวดของสร้อยสะบันงาเพราะต้องสูญเสียพี่ชายในการเหตุการณ์ที่ระเบิด ดังข้อความที่ว่า

“หลังจากวันนั้นไปอีกนานแสนนาน สร้อยสะบันงาก็ไม่สามารถลืม
ภาพทุ่งรวงทองที่ถูกย้อมด้วยสีแดงฉานของโลหิตที่ชายได้เลย เลือดของสาละ
จะอยู่ไปในทุกที่ บนเนื้อตัวเธอ มารดา บิดา จนถึงเทียน ทุกคนต่างเบือนเลือด
ของเขาทั้งสิ้น เลือดที่สร้อยสะบันงาอยากไห้ไหลรินออกมาจากร่างกายของเธอ
มากกว่า”

(อุมาริการ์, 2555, น. 51)

จากที่ข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ความทรงจำของสร้อยสะบันงาต่อสงครามโลกเป็น
ความทรงจำที่เลวร้ายซึ่งมีความทรงจำของทั้งปัจเจกบุคคลและความทรงจำร่วมของมนุษยชาติ

6. บทสรุป

การวิเคราะห์กลวิธีการนำเสนอการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนในนวนิยาย
เรื่องธาดากุสุมา ปทมาศวรรย์ และสร้อยสะบันงา พบว่า สามารถอธิบายด้วยวิธีการทางวรรณกรรม
คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรม โดยพบการสร้างโครงเรื่องแบบย้อนอดีต ทำให้เห็น
ความสัมพันธ์ทางโครงเรื่องของนวนิยายทั้งสามเรื่อง และมีการเล่าเรื่องย้อนอดีตไปในช่วงเวลา
แตกต่างกัน การวิเคราะห์แก่นเรื่องสะท้อนความทรงจำพบว่า นวนิยายชุดดวงดอกไม้ไม่มีแก่นเรื่อง
ใหญ่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูกสามช่วงอายุ และมีแก่นเรื่องย่อยที่แสดงเอกภาพของนวนิยาย
แต่ละเรื่อง การวิเคราะห์ตัวละครถ่ายทอดความทรงจำ ผู้แต่งนำเสนอเหตุการณ์เรื่องราวผ่านตัวละคร
เอกหญิง ได้แก่ ธาดากุสุมา ปทมาศวรรย์ และสร้อยสะบันงา โดยเล่าเรื่องผ่านความทรงจำของ
ตัวละครเอกทั้งสาม ส่วนการใช้บทสนทนาพบว่า นวนิยายทั้งสามเรื่องผู้แต่งใช้บทสนทนาที่สมจริง

เหมาะสมกับบทบาทสถานะของตัวละคร ในการวิเคราะห์ฉากและบรรยากาศซึ่งปรากฏพื้นที่แห่งความทรงจำ เป็นการนำเสนอพื้นที่แห่งความทรงจำของตัวละครทั้งที่เป็นความทรงจำส่วนบุคคลและความทรงจำร่วมกับสังคม และกลวิธีการแต่งในลักษณะการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนผู้แต่งใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบสรรพนามบุรุษที่ 3 เป็นหลัก คือ ผู้แต่งเป็นผู้รู้ทุกสิ่งรวมทั้งความทรงจำของตัวละครในเรื่อง สำหรับการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือน ในนวนิยายเรื่องธาดากุสุมาไม่ปรากฏเด่นชัดเนื่องจากเหตุการณ์ในเรื่องเกิดในปัจจุบัน หากแต่พบในนวนิยายเรื่องปทมาศวรรย์ และสร้อยสะบันงา โดยเรื่องปทมาศวรรย์มีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ต่อเนื่องกับการหลบหนีเข้าป่าเพื่อเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์ โดยเล่าเรื่องผ่านปทมาศวรรย์ซึ่งเป็นตัวละครเอก สำหรับนวนิยายเรื่องสร้อยสะบันงาก็อธิบายเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำและการกลับไปเยือนเช่นกัน โดยตัวละครเอกคือสร้อยสะบันงาในวัยชราได้รำลึกถึงชีวิตที่ผ่านมาจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังเช่นการสูญเสียพี่ชายในสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้น จากการวิเคราะห์ธาดากุสุมา ปทมาศวรรย์ และสร้อยสะบันงา กับแนวคิดการโหยหาความทรงจำและการกลับไปเยือนพบว่า นวนิยายทั้งสามเรื่องได้สะท้อนภาพความทรงจำในอดีตผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแม่ลูกทั้งสะท้อนความแข็งแกร่งของสตรีทั้งสามช่วงวัยในการก้าวผ่านความยากลำบากของชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างสง่างาม

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ มลลิกะมาส, คุณหญิง. (2548). *วรรณคดีวิจารณ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- คณิศรา ซองศิริ. (2553). *การวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายเรื่อง “การโหยหาอดีต” ในรายการปกิณกะทางโทรทัศน์ชุด “ตลาดสดสนามเป้า”*. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณารา (นามแฝง). (2555). *ธาดากุสุมา*. กรุงเทพฯ: วิ.พรินท์ (๑๕๕๑).
- คลลดา ชื่นจันทร์. (2558). *การเล่าเรื่องความทรงจำของสงครามโลกครั้งที่สองในภาพยนตร์สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2547, 12 กันยายน). คำดังสู่แม่น้ำรำลึก สายน้ำบทกวีแห่งการโหยหาอดีต. *กรุงเทพธุรกิจ*, น. 2-3.
- นัทธนี ประสานนาม. (2557). Memory in Culture. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 21(2), 297-307.
- ปิ่นปิ่นท์ (นามแฝง). (2555). *ปทมาศวรรย์*. กรุงเทพฯ: วิ.พรินท์ (๑๕๕๑).

- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- รุ่งนภา ขรรจงเกษมสุข. (2555). การโหยหาอดีต : ความเป็นอดีตในสังคมสมัยใหม่. *วารสารการเมือง การบริหารและกฎหมาย*, 4(2), 59-89.
- วุฒิชัย ฤกษ์ณะประการกิต. (2548). *เมืองใหญ่ในวงเล็บ*. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์
- สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2539). *วรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เสาวนิต จุลวงศ์. (2557). ประวัติศาสตร์นิพนธ์วรรณคดีไทย: ว่าด้วยการสร้างและสลายความเป็นไทย. *วารสารประวัติศาสตร์ ธรรมศาสตร์*, 1(2), 162-200.
- อุมาริการ์ (นามแฝง). (2555). *สร้อยสะบันงา*. กรุงเทพฯ: วิ.พรีนซ์ (๑๕๕๑).
- Alan R. Hirsch. (1992). "Nostalgia: A Neuropsychiatric understanding", in *NA-Advances in Consumer Research*. 19, 390-395.